

TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HÓA HÀ NỘI
KHOA VĂN HÓA HỌC

DƯƠNG MẠNH THẮNG

**VĂN HÓA SINH THÁI CỦA NGƯỜI DAO QUẦN CHỆT
TẠI VƯỜN QUỐC GIA BA VÌ – XÃ BA VÌ
HUYỆN BA VÌ – HÀ NỘI**

Chuyên ngành: Nghiên cứu Văn hóa

**KHÓA LUẬN TỐT NGHIỆP
NGÀNH VĂN HÓA HỌC**

GIẢNG VIÊN HƯỚNG DẪN: TH.S. NGUYỄN THÀNH NAM

Hà Nội - 2014

LỜI CẢM ƠN

Trong suốt quá trình thực hiện đề tài, tôi đã nhận được nhiều sự quan tâm, giúp đỡ và động viên. Vì vậy tôi xin gửi lời cảm ơn đến những người đã dõi theo và sát cánh bên tôi, giúp tôi hoàn thành đề tài của mình.

Đầu tiên, tôi xin gửi lời cảm ơn chân thành nhất tới Thạc sĩ Nguyễn Thành Nam, giảng viên khoa Văn hóa học, trường Đại học Văn hóa Hà Nội. Thầy là người trực tiếp tư vấn và định hướng cho tôi trong suốt quá trình thực hiện đề tài.

Xin cảm ơn Ban quản lý Vườn quốc gia Ba Vì, xã Tân Lĩnh – huyện Ba Vì và Phòng Văn hóa – Thông tin huyện Ba Vì, thị trấn Tây Đằng – Ba Vì – Hà Nội đã giúp đỡ tôi trong quá trình tìm kiếm tài liệu có liên quan đến đề tài.

Xin cảm ơn gia đình ông Triệu Tiến Thi, thôn Hợp Nhất – xã Ba Vì – huyện Ba Vì – Hà Nội đã giúp đỡ tôi trong quá trình khảo sát và thu thập thông tin cần thiết cho đề tài.

Xin chân thành cảm ơn!

Hà Nội, ngày 24 tháng 05 năm 2014

Sinh viên

Dương Mạnh Thắng

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU	1
Chương 1. CƠ SỞ LÝ LUẬN VỀ VĂN HÓA SINH THÁI VÀ KHÁI QUÁT VỀ NGƯỜI DAO QUẦN CHỆT TẠI VƯỜN QUỐC GIA BA VÌ, XÃ BA VÌ, HUYỆN BA VÌ – HÀ NỘI.....	13
1.1. MỘT SỐ KHÁI NIỆM CƠ BẢN VỀ VĂN HÓA SINH THÁI.....	13
1.1.1 Thuyết sinh thái văn hóa và khái niệm văn hóa sinh thái	13
1.1.2 Đặc trưng của văn hóa sinh thái.....	17
1.1.3 Cấu trúc của văn hóa sinh thái	19
1.2 KHÁI QUÁT VỀ NGƯỜI DAO QUẦN CHỆT TẠI VƯỜN QUỐC GIA BA VÌ, XÃ BA VÌ, HUYỆN BA VÌ – HÀ NỘI.....	25
1.2.1 Lịch sử người Dao Quần Chẹt tại Vườn quốc gia Ba Vì – xã Ba Vì, huyện Ba Vì – Hà Nội.....	25
1.2.2 Khái quát về địa bàn sinh sống của người Dao Quần Chẹt	29
Chương 2. GIÁ TRỊ VĂN HÓA SINH THÁI CỦA NGƯỜI DAO QUẦN CHỆT TẠI VƯỜN QUỐC GIA BA VÌ, XÃ BA VÌ – HUYỆN BA VÌ – HÀ NỘI	32
2.1 GIÁ TRỊ VĂN HÓA SINH THÁI VẬT THỂ	32
2.1.1 Nhà ở	32
2.1.2 Trang phục.....	38
2.1.3 Âm thực.....	44
2.1.4 Dược liệu.....	48
2.2 GIÁ TRỊ VĂN HÓA SINH THÁI PHI VẬT THỂ	56
2.2.1 Lối sống, phong tục tập quán ứng xử với tự nhiên	56
2.2.2 Nghệ thuật dân gian	59
2.2.3 Tín ngưỡng, lễ hội dân gian	64

Chương 3. MỘT SỐ GIẢI PHÁP NHẪM GÌN GIỮ VÀ PHÁT HUY CÁC GIÁ TRỊ VĂN HÓA SINH THÁI CỦA NGƯỜI DAO QUẦN CHỆT TẠI VƯỜN QUỐC GIA BA VÌ.....	68
3.1 ĐÁNH GIÁ CHUNG VỀ VĂN HÓA SINH THÁI CỦA NGƯỜI DAO QUẦN CHỆT TẠI VƯỜN QUỐC GIA BA VÌ, XÃ BA VÌ, HUYỆN BA VÌ – HÀ NỘI.....	68
3.1.1 Các giá trị văn hóa sinh thái của người Dao Quần Chẹt thể hiện tư tưởng sống hòa hợp với tự nhiên.....	68
3.1.2 Các giá trị văn hóa sinh thái của người Dao Quần Chẹt góp phần bảo vệ, cải tạo tự nhiên theo hướng tích cực	70
3.1.3 Các giá trị văn hóa sinh thái của người Dao Quần Chẹt góp phần thúc đẩy phát triển kinh tế, xã hội.....	71
3.2 GIẢI PHÁP BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY CÁC GIÁ TRỊ VĂN HÓA SINH THÁI CỦA NGƯỜI DAO QUẦN CHỆT TẠI VƯỜN QUỐC GIA BA VÌ.....	72
3.2.1 Giải pháp từ phía cộng đồng người Dao Quần Chẹt tại khu vực Vườn quốc gia Ba Vì.....	72
3.2.2 Giải pháp từ phía các cấp chính quyền	77
3.3 BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY VĂN HÓA SINH THÁI CỦA NGƯỜI DAO QUẦN CHỆT HƯỚNG ĐẾN SỰ PHÁT TRIỂN BỀN VỮNG TẠI VƯỜN QUỐC GIA BA VÌ, XÃ BA VÌ, HUYỆN BA VÌ – HÀ NỘI.....	80
KẾT LUẬN	86
TÀI LIỆU THAM KHẢO	87

MỞ ĐẦU

1. LÝ DO CHỌN ĐỀ TÀI

Môi trường tự nhiên là điều kiện sống vô cùng quan trọng và không thể thiếu của con người. Con người là một phần của giới tự nhiên, muốn tồn tại được con người cần phải thích ứng và hòa hợp với môi trường tự nhiên. Ngày nay, khi môi trường đã trở thành vấn đề của toàn cầu vẫn tồn tại hai quan điểm đối lập nhau: một là tuyệt đối hóa việc bảo vệ môi trường đến mức cực đoan; hai là chỉ quan tâm tới việc tăng trưởng kinh tế mà không cần quan tâm tới môi trường tự nhiên.

Do ảnh hưởng và tác động của Cách mạng Công nghiệp vào đầu thế kỷ XVIII, đặc biệt là cuộc Cách mạng khoa học và công nghệ từ giữa thế kỷ XX cho đến nay, sự phát triển của nền kinh tế thế giới đã có sự thay đổi sâu sắc cả về bề rộng lẫn chiều sâu.. Để thoả mãn nhu cầu vật chất ngày càng tăng của mình, con người đã tìm mọi biện pháp để thúc đẩy, mở rộng các hoạt động sản xuất và trong suốt một thời gian dài, tăng trưởng kinh tế trở thành mục tiêu trung tâm, chiếm vị trí ưu tiên hàng đầu trong chiến lược phát triển của các quốc gia trên thế giới. Theo đó, phạm vi và mức độ tác động của con người vào giới tự nhiên ngày càng gia tăng. Từ việc khai thác vừa đủ cho nhu cầu, con người bắt đầu khai thác tài nguyên một cách ồ ạt dẫn đến sự hủy hoại môi trường tự nhiên. Việc vắt kiệt tài nguyên thiên nhiên khiến cho hàng triệu hecta rừng trên thế giới bị tàn phá, khai thác khoáng sản làm biến đổi bề mặt tự nhiên, môi trường sống của con người và sinh vật, phá hủy môi trường sinh thái hay các khu công nghiệp mọc lên như nấm ở khắp các quốc gia khiến cho bầu khí quyển bị ô nhiễm nghiêm trọng. Hiệu ứng nhà kính, thủng tầng ozôn hay động đất, sóng thần... ảnh hưởng nghiêm trọng đến đời sống được ví như sự trừng phạt bởi cơn thịnh nộ của tự nhiên giáng xuống nhân loại. Từ một

góc độ nào đó ta có thể thấy sự phát triển về kinh tế đem lại những chuyển biến cho xã hội, đánh dấu sự thành công trong việc trình phục tự nhiên của con người. Tuy nhiên, dưới góc độ sinh thái học chúng ta có thể thấy rằng những thành công đó đang “chống lại” con người.

Trước những bức bách của vấn đề môi trường sinh thái, sự lo ngại về triển vọng phát triển của con người trong hiện tại và tương lai, nhận thức về tự nhiên, về mối quan hệ giữa tự nhiên, xã hội và con người đã có những thay đổi căn bản. Thay vì coi tự nhiên là nguồn của cải vô tận và chỉ biết khai thác từ đó những gì có lợi cho mình như trước đây, con người ngày nay đã nhận ra rằng, tự nhiên là một thể thống nhất và sức chịu đựng của nó trước những tác động của con người không phải là vô hạn, bên cạnh việc sử dụng, khai thác tự nhiên, con người còn phải bảo vệ và cải thiện chất lượng môi trường, phải “chung sống hài hòa” với tự nhiên.

Ở Việt Nam hiện nay, sự phát triển kinh tế cũng là một trong những trọng tâm phát triển đất nước hướng tới sự nghiệp Công nghiệp hóa – hiện đại hóa. Việc phát triển kinh tế chủ yếu tập trung ở các khu vực trọng điểm và đều là các thành phố lớn, các khu đô thị. Bên cạnh đó, nhiều khu vực rừng núi lại gặp nhiều khó khăn trong việc phát triển kinh tế. Nhưng cũng chính những khu vực rừng núi là nơi sinh sống của các dân tộc thiểu số lại có những giá trị văn hóa sinh thái được hình thành từ lâu đời và đang được lưu giữ, trao truyền qua nhiều thế hệ. Các giá trị văn hóa sinh thái này đang chịu tác động mạnh từ nền kinh tế thị trường, khoa học kỹ thuật, hội nhập và đổi mới theo cả hướng tích cực và tiêu cực. Một vấn đề cấp thiết đặt ra đó là phát triển kinh tế, cải thiện đời sống cộng đồng các tộc người thiểu số nhưng vẫn giữ lại các giá trị văn hóa sinh thái quý giá trở thành bài học giáo dục cho sự phát triển kinh tế phải gắn liền với bảo vệ môi trường tự nhiên.

Khu vực Vườn Quốc gia Ba Vì thuộc xã Ba Vì – huyện Ba Vì – Hà Nội là nơi sinh sống của cộng đồng người Dao Quần Chẹt. Trải qua thời gian dài sinh sống tại đây, người Dao Quần Chẹt đã hình thành nên những nét văn hóa sinh thái đặc thù. Những giá trị văn hóa sinh thái này được lưu truyền trong cộng đồng người Dao Quần Chẹt từ đời này qua đời khác, nó gắn liền với cuộc sống sinh hoạt hằng ngày của họ. Với phương thức sinh hoạt kinh tế nông nghiệp nương rẫy và săn bắn hái lượm, cộng đồng người Dao Quần Chẹt phụ thuộc nhiều vào thiên nhiên. Đối với họ thiên nhiên là nguồn sống, là yếu tố quyết định đến sự tồn vong và phát triển của họ. Những giá trị văn hóa sinh thái đó được xem như văn hóa ứng xử của người Dao Quần Chẹt với môi trường, văn hóa sinh thái góp phần định hướng, điều chỉnh hành vi của con người tác động đến tự nhiên. Người Dao Quần Chẹt tận dụng, khai thác tự nhiên phục cho cuộc sống của mình, đồng thời họ cũng bảo vệ và cải tạo tự nhiên theo hướng tích cực. Việc nghiên cứu bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa sinh thái của người Dao Quần Chẹt tại đây không chỉ nhằm phát triển kinh tế, đời sống mà còn góp phần không nhỏ vào việc phát triển bền vững tại khu vực Vườn quốc gia Ba Vì, xã Ba Vì – huyện Ba Vì – Hà Nội trong tương lai.

Chính vì những lý do trên, tôi đã lựa chọn đề tài “*Văn hóa sinh thái của người Dao Quần Chẹt tại Vườn Quốc gia Ba Vì xã Ba Vì – huyện Ba Vì – Hà Nội*” làm khóa luận tốt nghiệp của mình.

2. LỊCH SỬ NGHIÊN CỨU VẤN ĐỀ

Mối quan hệ giữa con người với môi trường tự nhiên và văn hóa đã được quan tâm trong nhiều công trình nghiên cứu đã được công bố như: *Cơ sở văn hóa Việt Nam* – Trần Quốc Vương; *Cơ sở văn hóa Việt Nam* – Trần Ngọc Thêm; *Văn hóa vùng và phân vùng văn hóa* – Ngô Đức Thịnh (Nhà xuất bản Khoa học xã hội, Hà Nội, 1993)... Các công trình nghiên cứu này đề cập đến vấn đề lý luận chung của văn hóa, tập trung vào việc nghiên cứu các hệ thống

lý thuyết, khái niệm, cấu trúc, đặc trưng của văn hóa. Đây là những công trình cần thiết cung cấp những kiến thức cơ bản về văn hóa nói chung và định hình văn hóa Việt Nam trong bối cảnh văn hóa khu vực.

Những công trình nghiên cứu về văn hóa của các dân tộc thiểu số cũng được thực hiện rất nhiều. Nghiên cứu về văn hóa của tộc người Dao ở Việt Nam có: *Người Dao ở Việt Nam* – Bé Viết Đăng, Nguyễn Khắc Tụng, Nguyễn Nam Tiến (1971); *Xác minh tên gọi và phân nhóm các ngành Dao ở Tuyên Quang* – Phạm Hữu Dật, Hoàng Hoa Toàn (1971); *Vấn đề phân loại các nhóm Dao ở Việt Nam* – Nguyễn Khắc Tụng (1995); *Nhà cửa của người Dao xưa và nay* – Nguyễn Khắc Tụng (1977); *Văn hóa truyền thống của người Dao ở Hà Giang* – Phạm Quang Hoan, Hùng Đình Quý (1999); *Văn hóa truyền thống các dân tộc ở Hà Giang* – Hùng Đình Quý (Nhà xuất bản Hà Giang, 1994)... Các công trình nghiên cứu trên đã khảo tả lại bức tranh sinh động về lịch sử, văn hóa, phương thức sinh hoạt, tôn giáo, tín ngưỡng, tri thức dân gian... của người Dao ở Việt Nam. Qua đó, cung cấp cho chúng ta những kiến thức cần thiết, sự am hiểu về văn hóa vật thể và văn hóa phi vật thể của người Dao. Nhưng những nhóm Dao ở địa phương lại có nhiều bản sắc riêng. Chưa có công trình nào nghiên cứu cụ thể về nhóm Dao Quần Chẹt ở khu vực Vườn quốc gia Ba Vì – xã Ba Vì – huyện Ba Vì – Hà Nội.

Nghiên cứu vấn đề về môi trường và sinh thái ở nước ta ít được đề cập đến. Vấn đề này chỉ thực sự được quan tâm ở những thập niên cuối của thế kỉ XX cho đến nay, đó là khi chúng ta nhận thấy được tầm quan trọng của việc bảo vệ môi trường tự nhiên, môi trường sinh thái gắn liền với sự tăng trưởng kinh tế, phát triển bền vững đất nước. Có thể kể đến các công trình như: *Môi trường sinh thái – Vấn đề và giải pháp* của Phạm Ngọc Trâm (Nhà xuất bản Chính trị quốc gia Hà Nội 1997); *Sinh thái học và môi trường* của Bộ Giáo dục và Đào tạo (Nhà xuất bản giáo dục, Hà Nội, 2002); *Sinh thái và môi*

trường – Nguyễn Văn Tuyên (Nhà xuất bản Giáo dục, Hà Nội, 1998)... Từ các công trình này, vấn đề sinh thái học và môi trường được quan tâm, đồng thời các cảnh báo và dự đoán xu hướng cho các vấn đề về môi trường đặc biệt quan tâm. Đó như là những hồi chuông cảnh tỉnh cho sự lạm dụng khai thác thiên nhiên một cách không khoa học ở nước ta.

Vấn đề về văn hóa sinh thái chỉ thực sự được quan tâm trong thời gian gần đây khi liên tiếp những sự việc, những vấn đề về môi trường có liên quan đến văn hóa xảy ra. Một số công trình tiêu biểu có thể kể đến như: *Văn hóa sinh thái – Nhân văn* của Trần Lê Bảo chủ biên (Nhà xuất bản Văn hóa – Thông tin, Hà Nội, 2001); *Một số vấn đề về văn hóa sinh thái ở miền núi phía Bắc nước ta hiện nay* – Trần Thị Hồng Loan (2002); *Vấn đề văn hóa sinh thái trong sự phát triển bền vững ở Việt Nam hiện nay* – Trần Thị Hồng Loan, Luận án Tiến sĩ, Viện Khoa học Xã hội, 2012... Nhìn chung các công trình nghiên cứu trên vấn đề văn hóa sinh thái chỉ được đề cập đến dưới góc độ là tác động của con người vào tự nhiên, hay mối quan hệ giữa phát triển kinh tế và bảo vệ môi trường.

Tuy có nhiều công trình nghiên cứu về người Dao và văn hóa sinh thái, nhưng chưa có công trình cụ thể nào nghiên cứu về Văn hóa sinh thái của người Dao Quần Chẹt tại khu vực Vườn Quốc gia Ba Vì, xã Ba Vì – huyện Ba Vì – Hà Nội. Vì vậy luận văn không trùng lặp với bất kì công trình nghiên cứu nào ở trên. Các tài liệu, công trình nghiên cứu đó chỉ phục vụ mục đích tham khảo của tác giả.

3. ĐỐI TƯỢNG VÀ PHẠM VI NGHIÊN CỨU

Đối tượng nghiên cứu:

Đối tượng nghiên cứu của đề tài đó là những giá trị văn hóa sinh thái của người Dao Quần Chẹt bao gồm: Văn hóa sinh thái vật thể và Văn hóa sinh thái phi vật thể.

Giá trị văn hóa sinh thái vật thể cần xem xét và nghiên cứu về: kiến trúc, nhà ở, ẩm thực, trang phục, dược liệu, đồ dùng sinh hoạt.

Giá trị văn hóa phi vật thể cần nghiên cứu: đạo đức sinh thái, phong tục, tập quán ứng xử với tự nhiên, nghệ thuật dân gian, lễ hội và tín ngưỡng dân gian.

Phạm vi nghiên cứu:

Phạm vi về không gian của đề tài là khu vực Vườn Quốc gia Ba Vì thuộc xã Ba Vì – huyện Ba Vì – Hà Nội.

Phạm vi về thời gian được xác định khi nghiên cứu các giá trị văn hóa sinh thái truyền thống là những giá trị được hình thành và ổn định từ trước Cách mạng tháng Tám năm 1945 và hiện nay là những giá trị được hình thành trong những năm đổi mới có sự tác động, ảnh hưởng bởi các chính sách quản lý của Nhà nước.

4. MỤC ĐÍCH VÀ NHIỆM VỤ CỦA ĐỀ TÀI

Mục đích của đề tài:

Thông qua việc điều tra, nghiên cứu các giá trị văn hóa sinh thái của người Dao Quần Chẹt tại khu vực Vườn Quốc gia Ba Vì, xã Ba Vì – huyện Ba Vì – Hà Nội đề tài nhằm khẳng định những nét đẹp và giá trị văn hóa sinh thái truyền thống của tộc người Dao Quần Chẹt. Từ đó góp phần giúp các cán bộ địa phương có những giải pháp thiết thực, hợp lý nhằm bảo lưu các giá trị văn hóa sinh thái truyền thống đang dần mai một.

Nhiệm vụ của đề tài:

Để thực hiện các mục tiêu trên, đề tài cần thực hiện những nhiệm vụ:

Nghiên cứu cơ sở lý thuyết về sinh thái học, văn hóa sinh thái của người Dao Quần Chẹt ở Vườn Quốc gia Ba Vì, xã Ba Vì – huyện Ba Vì – Hà Nội nói riêng và văn hóa sinh thái nói chung để đưa ra những nhận định về các giá trị văn hóa sinh thái.

Đề xuất một số giải pháp bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa sinh thái truyền thống, đồng thời hướng đến sự phát triển bền vững của người Dao Quần Chẹt tại Vườn quốc gia Ba Vì.

5. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU

Phương pháp luận: Là phương pháp nghiên cứu duy vật lịch sử, duy vật biện chứng của chủ nghĩa Mác – Lê Nin nhằm phân tích, đánh giá những giá trị văn hóa sinh thái của người Dao Quần Chẹt và sự tác động của những giá trị văn hóa sinh thái đó đến đời sống văn hóa tinh thần, sinh hoạt xã hội, kinh tế... của cộng đồng người Dao Quần Chẹt tại khu vực Vườn quốc gia Ba Vì, xã Ba Vì – Hà Nội.

Phương pháp nghiên cứu liên ngành: Phương pháp nghiên cứu liên ngành Văn hóa học với Dân tộc học được vận dụng để nghiên cứu về người Dao Quần Chẹt tại xã Ba Vì, huyện Ba Vì – Hà Nội.

Phương pháp phân tích tổng hợp: Phương pháp này được áp dụng nhằm hệ thống các thông tin, tư liệu thu thập được thông qua việc nghiên cứu lý thuyết, thư tịch, tài liệu và phỏng vấn trực tiếp về người Dao Quần Chẹt ở xã Ba Vì – huyện Ba Vì – Hà Nội. Phân tích nhằm làm rõ các vấn đề từ nhiều góc độ, tổng hợp và khái quát vấn đề giúp tác giả dễ dàng nắm bắt thông tin.

Phương pháp điền dã: Đây là phương pháp chủ yếu được sử dụng để thực hiện đề tài. Từ việc nghiên cứu thực địa khu vực Vườn quốc gia Ba Vì, khu vực sinh sống và sản xuất của người Dao Quần Chẹt tại xã Ba Vì – huyện Ba Vì – Hà Nội nhằm thu thập các thông tin liên quan, hữu ích cho đề tài. Các thao tác cụ thể được sử dụng là quay phim, ghi âm, chụp ảnh... đặc biệt là phương pháp phỏng vấn sâu được áp dụng với các thông tin viên là người Dao Quần Chẹt ở xã Ba Vì – huyện Ba Vì – Hà Nội.

6. ĐÓNG GÓP CỦA ĐỀ TÀI

Đề tài bước đầu chỉ ra những giá trị văn hóa sinh thái truyền thống của người Dao Quần Chẹt tại Vườn quốc gia Ba Vì, xã Ba Vì – huyện – Ba Vì – Hà Nội. Qua đó chỉ ra những nét đẹp cần lưu giữ, bảo tồn và phát huy trong thời kỳ đổi mới đất nước trong văn hóa sinh thái của người Dao Quần Chẹt nơi đây.

Đề tài cung cấp những thông tin chính xác làm tư liệu tham khảo để các nhà nghiên cứu, các cán bộ văn hóa hay các cán bộ hoạch định chính sách từ đó đưa ra những phương án bảo tồn và phát huy giá trị văn hóa sinh thái truyền thống của người Dao Quần Chẹt, gắn với việc phát triển bền vững của người Dao Quần Chẹt tại khu vực Vườn quốc gia Ba Vì, xã Ba Vì – huyện – Ba Vì – Hà Nội.

7. BỐ CỤC CỦA ĐỀ TÀI

Ngoài phần Mục lục, Mở đầu và Tài liệu tham khảo đề tài gồm 3 chương:

Chương 1: Cơ sở lý luận về văn hóa sinh thái và khái quát về người Dao Quần Chẹt tại Vườn quốc gia Ba Vì, xã Ba Vì – huyện Ba Vì – Hà Nội

Chương 2: Giá trị văn hóa sinh thái truyền thống của người Dao Quần Chẹt tại Vườn quốc gia Ba Vì, xã Ba Vì, huyện Ba Vì – Hà Nội

Chương 3: Một số giải pháp nhằm bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa sinh thái truyền thống của người Dao Quần Chẹt tại Vườn quốc gia Ba Vì, xã Ba Vì – huyện – Ba Vì – Hà Nội

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Bế Viết Đăng, Nguyễn Khắc Phụng, Nguyễn Nam Tiến (1971), *Người Dao ở Việt Nam*.
2. Bộ Giáo dục và Đào tạo (2002), *Sinh thái học và môi trường*, Nhà xuất bản Giáo dục, Hà Nội.
3. Hùng Đình Quý (1994), *Văn hóa truyền thống các dân tộc Hà Giang*, Sở Văn hóa Thông tin Hà Giang xuất bản.
4. Ngô Đức Thịnh (1993), *Văn hóa vùng và phân vùng văn hóa ở Việt Nam*, Nhà xuất bản Khoa học Xã hội, Hà Nội.
5. Nguyễn Anh Cường (2001), *Trang phục cổ truyền của người Dao ở Việt Nam*, Luận án TS Lịch sử, Viện dân tộc học.
6. Nguyễn Khắc Tụng (1977), *Nhà cửa của người Dao xưa và nay*.
7. Nguyễn Ngọc Ân (2011), *Hoa văn trên trang phục cổ truyền của người Dao ở miền núi phía bắc Việt Nam*, Luận án TS Văn hóa học, Viện Khoa học xã hội.
8. Phạm Hữu Dật, Hoàng Hoa Toàn (1971), *Xác minh tên gọi và phân nhóm các ngành Dao ở Tuyên Quang*.
9. Phạm Minh Phúc (2012), *Nhà người Dao áo dài ở Hà Giang*, Luận án TS Nhân học, Viện Khoa học xã hội.
10. Phạm Ngọc Trâm (1997), *Môi trường sinh thái – Vấn đề và giải pháp*, Nhà xuất bản Chính trị quốc gia, Hà Nội.
11. Phạm Quang Hoan - Hùng Đình Quý (1999), *Văn hóa truyền thống người Dao ở Hà Giang*, Nhà xuất bản Văn hóa dân tộc, Hà Nội.

12. Trần Lê Bảo (Chủ biên), Nguyễn Xuân Kính, Vũ Minh Tâm, Phạm Thị Ngọc Trâm (2001), *Văn hóa sinh thái - nhân văn*, Nhà xuất bản Văn hóa - Thông tin, Hà Nội.
13. Trần Ngọc Thêm (1997), *Cơ sở văn hóa Việt Nam*, Nhà xuất bản Giáo dục, Hà Nội.
14. Trần Quốc Vương (Chủ biên), Tô Ngọc Thanh, Nguyễn Chí Bền, Lâm Mỹ Dung, Trần Thuý Anh (1998), *Cơ sở văn hóa Việt Nam*, Nhà xuất bản Giáo dục, Hà Nội.
15. Trần Thị Hồng Loan (2012), *Vấn đề văn hóa sinh thái trong sự phát triển bền vững ở Việt Nam hiện nay*, Luận án TS Triết học, Viện Khoa học xã hội.